

Lidt om Holbæk Skolevæsen 1888

Af Borgmester **Alfred Hansen**, Holbæk.

Grunden til, at jeg skriver det følgende om Holbæk Skolevæsen i 1888, er dels den, at jeg vistnok dette Aar 6 Aar gl. begyndte min Skolegang, dels, at jeg i 1938 ved et Møde i de da her i Holbæk eksisterende Forældreforeninger og Forældreraad holdt et Foredrag om „Holbæk Skolevæsen før og nu — 1888 til 1938“, indeholdende bl. a. de Oplysninger, som her skal meddeles, og dels, at jeg finder disse Oplysninger af en vis historisk Interesse.

Endskønt jeg er født i Holbæk og har tilbragt saa godt som al min Tid i min Fødeby, har jeg aldrig været Elev i nogen af de kommunale Skoler her. Derimod har jeg frekventeret én af de talrige private Skoler, som da fandtes i Holbæk, og som havde tilhuse i Smedelundshusene, der dengang var Navnet paa den Del af Smedelundsgade, der ligger Syd for Havnesporet, — først omtrent dér, hvor Holbæk Savværk er beliggende, senere i Bagbygningen til én af de Ejendomme, der er nedrevet i Anledning af Opførelsen af det nye Centralsygehus.

Min Faders Motivering for at indmelde min Broder og mig i denne private Skole var, at Kommuneskolen i Holbæk (og hermed mente han den saakaldte Friskole, som jeg senere skal omtale) efter hans Mening var saa daarlig, at han vilde skaane sine to Sønner for at blive Elever i denne og med Glæde bragte der Offer, som det efter hans økonomiske og sociale Stilling maatte siges at være at betale Skolepenge i en privat Skole, selv om der vel i det højeste kan have andraget 1 à 2 Kr. maanedlig.

Mit Kendskab til det kommunale Skolevæsen i Holbæk i 1888

og deromkring bygger altsaa ikke paa personlige Erindringer eller Minder udover det, jeg har nævnt om min Faders Motivering for at sende min Broder og mig i en privat Skole. Desuden hørte jeg naturligvis i mine Barneaar baade det ene og det andet om Kommuneskolen, særlig „Friskolen“, dens Lærere og Elever. Og mærkeligt nok staar det saaledes for mig, at der over Lærerne ved det kommunale Skolevæsen var et vist komisk Skær, og at Eleverne — i alt Fald Drengene i „Friskolen“ — var nogle Utusker, som man helst ikke skulde komme i Nærheden af, fordi de undertiden optraadte som Mishandlere af smaa Drengene og som Dyremishandlere, hvorfor det ogsaa skete, at de maatte møde til Ris paa Raadhuset.

Kendt af alle i Byen var dengang Overlærer N. Rasmussen og Lærer Bojsen ved „Friskolen“ samt Overlærer Mandix Schou ved Borger- og Realskolen, der vel hver for sig maatte siges at være originale Personligheder, og det baade i overført og virkelig Betydning. Kendt var endvidere de kommunale Skolers Gymnastiklærer, Arrestforvarer Eggert, der var af holstensk Afstamning og derfor talte et noget gebrokkent Dansk, havde været Befalingsmand ved Dragonerne og derfor havde en udpræget militærisk Optræden, naar han udfoldede sig som Underviser i Gymnastik. Hvem, der har oplevet det, husker i denne Forbindelse ikke den militære Parademarch, hvormed han førte Eleverne fra de kommunale Skoler gennem Byen til og fra den Gymnastiksal, der dengang var en Del af Hotel Isefjords Teater?

Paa Grund af stigende Elevtal blev det kommunale Skolevæsen i 1888 udvidet med en ny Klasse med 2 Afdelinger, og Timeplanen udvidedes, saaledes at Undervisning i Fagene Sang, Gymnastik og Haandgerning lagdes som Ekstratimer udenfor de egentlige normerede Skoletimer. Skolevæsenet var iøvrigt delt i tre Afdelinger: 1) Friskolen, 2) Real- og Borgerskolen, almindeligt kaldt Borgerskolen eller Borger- og Realskolen, og 3) Borgerskolen for Piger.

I Friskolen var Undervisningen gratis, idet Eleverne dog skulde betale de saakaldte Lærerpenge, der dog næppe har været ret store selv efter den Tids Forhold. I Borgerskolen og Pigeborgerskolen betaltes Skolepenge efter et „Reglement af 20. Oktbr. 1882 over Skolepenge til Holbæk Kæmnerkasse for Børn, der søge Købstadens Real- og Borgerskole“, saaledes:

„1) For et enkelt Barn erlægges maanedlig: I begge Pigeklasser 2 Kr., i 1. Drengeklasse 2 Kr., i 2. Drengeklasse 3 Kr., i 3. og 4. Drengeklasse og i 5. Drengeklasse 5 Kr.

2) Naar Forældre paa engang have flere Børn i Skolen, erlægges der for det første Barn fulde Skolepenge, for det andet Barn $\frac{3}{5}$ og for det tredie Barn $\frac{2}{5}$ beregnet efter den Klasse, hvortil hvert Barn hører, samt for det 4. Barn intet, indtil de efterhaanden udgaa af Skolen, da der for de efterfølgende Børn saa skal betales Skolepenge stigende i det anførte Forhold. —

5) Lærerne saavel ved Real- og Borgerskolen som ved Købstadens Friskole ere fritagne for at betale Skolepenge for deres skole-søgende Børn.

6) De i Holbæk hjemmehørende Børn, der med gode Evner forene Flid og sædelig Opførsel, og hvis Forældre ere uformuende, kunne tilstaaes Fripladser i Skolen, dog at disses Antal ikke bliver flere end $\frac{1}{10}$ af det fulde Børnetal, efter at Lærernes Børn ere fraregnede. De Børn, der efter § 2 have fri Skolegang, blive ved Bestemmelsen af Fripladser efter nærværende § at anse som betalingspligtige.“

Holbæk havde i 1888 et Indbyggerantal paa 3771, og ved Udgangen af Aaret 1888 fandtes der i Kommunen 509 skolepligtige Børn. Af disse søgte 363 de kommunale Skoler. Friskolen havde 277 Elever, medens Real- og Borgerskolen søgtes af 85 Dreng, hvoraf 19 var fra de omliggende Landkommuner, saaledes at der altsaa fra selve Holbæk var 66. Borgerskolen for Piger frekventeredes af 21 Elever. I de private Skoler, hvoraf der som allerede nævnt paa dette Tidspunkt var adskillige i Holbæk, gik 146 skole-

pligtige Børn fra Byen og desuden en Del Elever fra Omegnen.

I Friskolen var der det, man kaldte „udvidet Hølvdagsundervisning“, og Eleverne var fordelt i følgende 8 Klasser med de nævnte Timetal:

4. Drengeklasse (ældste)	24	Timer	ugl.	-	4. Pigeklasse	25	Timer.
3. —	21	-	-	3. —	24	-	
2. —	21	-	-	2. —	24	-	
1. —	21	-	-	1. —	24	-	

Denne Skole blev som allerede nævnt i 1888 udvidet baade med Hensyn til Lokaler og Skoleplan. Derved opnaaedes, at der kunde bibringes Eleverne en noget fyldigere Undervisning end tidligere. Haandgerning, hvori der ikke før havde været undervist ved Skolen, blev saaledes optaget som obligatorisk Fag. Men da der tidligere frivilligt og udenfor Skoletiden var undervist i Haandgerning i den Borchske Haandgerningsskole, knyttedes den obligatoriske Undervisning i Faget til denne Skole, og der ansattes en Medhjælperinde for Haandgerningslærerinden med en aarlig Løn af 200 Kr.

Ligeledes i 1888 fik Friskolens Førstelærer Titel eller Prædikat af Overlærer, og ved en nyoprettet Klasse med to Afdelinger ansattes en Lærerinde med 800 Kr. i aarlig Løn stigende med 50 Kr. hvertandet Aar til 1000 Kr. Ved Skolen virkede iøvrigt i Aaret 1888 to Lærere og to Lærerinder.

I Real- og Borgerskolen undervistes med almindelig Forberedelseksamen som Maal, og Eleverne var fordelt i 5 Klasser med følgende Timetal: 5. Klasse (ældste) 34 Timer ugl., 4. Kl. 35, 3. Kl. 35, 2. Kl. 34 og 1. Kl. 33 Timer. Ved Skolen virkede ialt fem Lærere. Og i Borgerskolen for Piger var der en 2. og 1. Klasse med hver 30 Timers ugentlig Undervisning, og ved denne Skole virkede to Lærerinder. En Gymnastiklærer og en Pedel var fælles for alle de kommunale Skoler. Men der var naturligvis ikke Tale om at undervise de kvindelige Elever i Gymnastik.

Overslaget for Holbæk kommunale Skolevæsen i 1888 viser en Udgift paa 15,100 Kr. Men det maa tages i betragtning, at det er efter, at Skolekontingent, der er budgetteret til 3500 Kr. og findes andet Steds paa Kommunens Overslag, er fradraget, at der i de 15,100 Kr. mangler Udgifter til Afdrag og Renter, og at der ikke er taget Hensyn til, at Friskolen i det Aar blev udvidet baade med Hensyn til Lokaler og Skoleplan.

Skolevæsenets Overslag ser saaledes ud:

I. Lønninger:

a. til Overlæreren ved Borgerskolen	1870,00
(kontant Løn 600 Kr., 50 Tdr. Byg 450 Kr., Huslejegodtgørelse 250 Kr., Godtgørelse for Højtidsoffer 570 Kr.)	
b. til Andenlæreren ved samme Skole	1050,00
(kontant Løn 600 Kr., 50 Tdr. Byg 450 Kr., denne Lærer, der tillige er Kordegn, har Fri- bolig)	
c. til Tredielæreren ved samme Skole	1120,00
d. til Fjerdelæreren ved samme Skole	1600,00
e. til Femtelæreren ved samme Skole	1300,00
f. til Førstelæreren ved Friskolen	1400,00
(kontant Løn 700 Kr., 50 Tdr. Byg 450 Kr., Huslejegodtgørelse 250 Kr.)	
g. til Andenlæreren ved samme Skole	750,00
kontant Løn 300 Kr., 50 Tdr. Byg 450 Kr., denne Lærer har Fribolig)	
h. Lærerinden ved samme Skole	500,00
kontant Løn 200 Kr., 33 $\frac{1}{3}$ Tdr. Byg 300 Kr., denne Lærerinde har Fribolig)	
i. til den ene Lærerinde ved Borgerskolen.....	400,00
k. til den anden Lærerinde ved samme Skole ...	400,00
l. til Religionslæreren ved Borgerskolens Pige- afdeling	144,00
m. til Gymnastiklæreren.....	350,00
n. til Pedellen	300,00
(herunder er indbefattet 8 Kr. for Budtjene- ste for Skolekommissionen. Pedellen har fri Bolig og Brændsel af Skolens Beholdning)	
o. Brændsel til Lærerne (18 Favne Bøgebrænde). Heraf erholder Over- og Andenlæreren ved Borgerskolen samt Førstelæreren ved Friskolen hver 4 Favne, Tredielæreren ved Borgerskolen og Andenlæreren samt Lærerinden ved Fri- skolen hver 2 Favne	425,00
	<hr/>
	11,609,00

2. Skolebygninger, Inventarium og Undervisnings-		
rekvisiter:		
a. Reparation ved Skolebygningerne.....	600,00	
b. Skatter af samme.....	90,00	
c. Rengøring	125,00	
d. Brændsel til Skolerne.....	1000,00	
e. Anskaffelse og Vedligeholdelse af Inventarium og Rekvisiter til Undervisningen.....	400,00	
f. Leje af Svømmebro.....	90,00	
g. Leje af Gymnastiklokale.....	200,00	
	<hr/>	2,505,00
3. Andre Udgifter:		
a. Skatter af Hørby Sogns Kongetiende	146,00	
b. Landmodsexpenser	6,00	
c. Understøttelse af Jfr. Maaghs Legat	80,00	
d. Fønss' Syngeskole	120,00	
e. Tilskud til det Borchske Legat for Holbæk Fattigskole	240,00	
f. Godtgørelse til Skolelærer Kapel i Merløse for den Indtægtsformindskelse, som er paaført ham ved forskellige Ejendommers Indlemmelse under Holbæk	18,76	
g. Forskellige Udgifter	375,24	
(herunder eventuelt Tilskud til den for Over- læreren normerede Minimums-Lønning af 2400 Kr.)		
	<hr/>	986,00
		<hr/>
	Ialt	15,100,00
		<hr/>

I denne Forbindelse kan det oplyses, at hele Overslaget over Holbæk Kommunes Indtægter og Udgifter for Aaret 1888 balancerede med 64,076 Kr. 10 Øre, og at den samlede Skatteudskrivning udgjorde 46,950 Kr., deraf Grundskat 1650 Kr., Huskat 3800 Kr. og Formue- og Lejlighedsskat 41,500 Kr. Overslag er imidlertid ét og Regnskab noget andet. Regnskabet for Holbæk kommunale Skolevæsen i 1888 viser, at den samlede Udgift blev paa 26,967 Kr. 43 Øre, hvoraf Kæmnerkassen maatte betale 19,586 Kr. 83 øre eller 4486 Kr. 83 øre mere, end der regnedes med, da Overslaget blev vedtaget af Byraadet. Overskridelsen skyldtes bl. a., at der paa Reparation og Udvidelse af Skolebygninger blev ofret 8100 Kr. 21 Øre, og at Lønningsudgiften steg til 12,403 Kr. 12 Øre, hvad der maa antages at hidrøre fra den Udvidelse af Lokaler og Skoleplan, der skete i dette Aar.

En „Ekstrakt af Regnskabet for Aaret 1888 vedkommende Skolevæsenet i Holbæk Kjøbstad“, der findes trykt i „Udtog af Holbæk Byraads Forhandlinger“, der i det væsentligste har været Kilden til de i denne Artikel meddelte Oplysninger, ser saaledes ud:

INDTÆGT:

1. Fønss Legat	120,00
2. Maaghs Legat	80,00
3. Kapellanjord	671,24
4. Hørby Kongetiende.....	2071,84
5. Afgift af Arnakke Skole	6,00
6. Bidrag fra Amtsskolefonden	800,00
7. Skolekontingent (fra Realskolens 85 Børn og fra Borger- skolen for Piger 21 Børn)	3602,00
8. Skolemulkter	29,52
Tilskud fra Kæmnerkanen	19586,83
	<hr/>
	Ialt 26967,83

UDGIFT:

1. Lønninger (foruden 3 Friboliger til Lærere og 1 Fribolig til Pedel)	12403,12
2. Skolebygninger, Inventar og Undervisningsre- kvisiter:	
a. Reparation og Udvidelse af Skolebygninger...	8100,21
b. Skatter	75,50
c. Rengøring	157,27
d. Brændsel til Skolerne	965,50
e. Inventariesager	709,98
f. Svømmebro og Gymnastiksal	290,00
	<hr/>
	10298,46
2. Andre Udgifter:	
a. Skatter af Hørby Tiende	146,79
b. Landemodsexpenser	4,39
c. Understøttelse af Maaghs Legat (Konfirma- tionsklæder)	80,00
d. Fønss Syngeskole	96,00
e. Tilskud til Borchske Legat (Haandgernings- skole)	240,00
f. Godtgørelse til Lærer i Merløse Sogn	18,76
g. Forskellige Udgifter	54,68
	<hr/>
	640,62
4. Bidrag til Amtsskolefond (for 1887).....	521,73
5. Rente til Borchske Legat (Friskolen)	216,00
6. Afdrag og Rente til Sparekassen (Friskolen).....	437,50
7. Afdrag og Rente til Livsforsikringsanstalt (Realskolen) ...	2450,00
	<hr/>
	Ialt 26967,83

Til Sammenligning kan det anføres, at Overslaget over Holbæk Kommunes Indtægter og Udgifter for Aaret 1951—52 paa Kontoen „Skolevæsen“ for Kommunens Vedkommende udviser en Udgift paa 693,000 Kr., og at Udgiften til Skolevæsenet i Regnskabsaaret 1950—51, det sidste Aar, der indtil nu, da dette skrives, er aflagt Regnskab for, har udgjort 711,934 Kr. 70 Øre, efter at der er fratrukket meget betydelige Statstilskud, samt at Børnetallet i de kommunale Skoler nu udgør 14—1500 eller ca. 4 Gange saa mange som i 1888. Ligeledes til Sammenligning kan det anføres, at den samlede Skatteudskrivning i 1950—51 i Holbæk Kommune androg et Beløb paa 3,691,870 Kr. 44 Øre.

Alfred Hansen.